

PÕLLUMAJANDUSLIKKE
NÕUANDEID KOLHOOSIDELE

S. SPUNGEN

ESMAABI HAIGESTUNUD
PÕLLUMAJANDUS-
LOOMADELE

Donlam

31

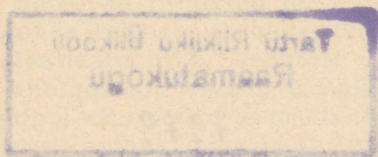
PÖLLUMAJANDUSLIKKE NÕUANDEID KOLHOOSIDELE

S. SPUNGEN

ESMAABI HAIGESTUNUD
PÖLLUMAJANDUSLOOMADELE

RK

POLIITILINE KIRJANDUS
TALLINN 1949

V

Tartu Riikliku Ülikooli
Raamatukogu

7979

Eessõna

EK(b)P Keskkomitee III pleenumi otsus 2. juunist 1949. a. NSV Liidu Ministrite Nõukogu ja UK(b)P Keskkomitee poolt vastuvõetud määruse „Kolhooside ja sovhooside produktiivse ühisloomakasyatuse arendamise kolme aasta plaani (1949—1951) täitmise abinõudest“ kohta kohustab loomakasvatajaid-kolhoosnikuid hoolitsema selle eest, et neile usaldatud loomad oleksid alati terved. Väikseimadki kõrvalekaldumised looma normaalsetest eluvaldustest peavad loomakasvatajale ütlema seda, et tegemist on haigestunud loomaga. Loomakasvatajad peavad alati meeles pidama, et haigust on kergem vältida kui ravida.

Kui aga loomal ilmnevad esimesed haigestumise tunnused, tuleb talle anda esmaabi ja haigestumisest teatada eriteadlasele — veterinaararstile. Seepärast on tarvilik, et iga loomakasvataja-kolhoosnik oskaks esmaabi anda.

Käesolevas brošüüris on toodud esmaabi kõige sagedasemini esinevate haiguste puhul, mida peab teadma iga loomakasvataja-kolhoosnik.

I. Välishaigused

Haavahaigused ja verejooksu tõkestamine

Pehmete kudede lahtist vigastust, mille tagajärjel on katkenud ka nahk, nimetatakse haavaks. Haavade all mõistame nii naha kriimustusi kui ka sügavale ulatuvaid kude vigastusi.

Haavad liigitatakse:

1) löikehaavad, mille on tekitanud teravad esemed (nuga, sirp, klaas);

2) raiehaavad, mis on tekkinud mingist löögist;

3) rebitud haavad, mis on tekkinud rebimisel teravate esemetega (seinaspaelad, teravad orad);

4) hammustushaavad;

5) torkehaavad, mis on tekkinud torkimise tagajärjel (vigel, naelad jne.);

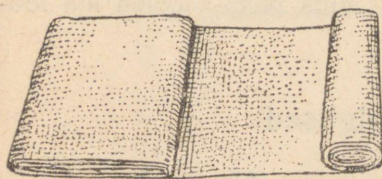
6) muljumishaavad, mille on tekitanud nürid esemed, kabja- või sarvelöögid;

7) laskehaavad, mis on saadud püssikuulist või mürsukillust.

Esmaabi: haavade juures, kus on märgata verejooksu, võtta tarvitusele abinõud selle tõkestamiseks. Verejooksu tõkestamisele tuleb pöörata erilist tähelepanu, sest suured verekaotused mõjuvad halvasti looma organismile ja võivad vahel ohustada ka looma elu.

Jäsemete piirkonnas tekkinud verejooksu tõkestamiseks kasutatakse köidist. Selleks võib olla kummivoolik, mida saab venitada. Voolik keeratakse verejooksukohast kõrgemal 2—3 korda ümber jäsme ning sõlmitakse. Kui kummivoolikut pole käepärast, võib selle asemel kasutada riidest sidet, rihma või nõõri. Neil juhtudel toimitakse järgmiselt: rihm või nõõr seotakse ümber jäsme ning keeratakse seda pulga abil pinguli seni, kuni verejooks lakkab. Nõõri

või rihma ei tohi jäsmele hoida üle kahe tunni, vastasel korral võib see põhjustada jäsme kärbumise. Verejooksu saab tõkestada, kui veritsev koht sidematerjaliga kinni pigistada, võib kasutada ka jääd või lund (talvel). Verejooksu tõkestavateks ravimiteks on vesinik-ülhapiend ja puhastatud tärpentin.

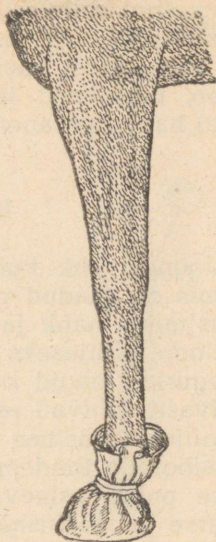

Joonis 1. Mitmekordseks keeratud sideme algots enne haava sidumist

Kui verejooks on lakanud, puhastatakse haav hüübinud verest ja sellesse kleepunud võõrkehadest. Haava ümbrusest pügatakse karvad ning ümbrus desinfitseeritakse. Selleks kasutatakse haigusidudeta (steriilset) marlit, mis on niisutatud piirituse, eetri või bensiiniga. Seejärel peitsitakse

Joonis 2. Sideme hoidmine enne sidumist

Joonis 3. Kabja side presentämbrist

joodiga. Haava ääri kokku õmmelda võib ainult veterinaararst või -velsker.

Haavu, mis on saastunud võõrkehadega ja pisikutega, nimetatakse infitseerunuiks. Niisuguseid haavu ravitakse lahtiselt (sidemeta).

Kui haav vajab sidumist, siis pannakse side nii nagu on näidatud joonistel 1—7. Sideme algots keeratakse 3—4 kordseks ja sellega kaetakse haava pind. Seotakse vasemalt paremale, andes sidet ühest käest teise. Side asetsegu kõigis kohtades siledalt (kortsudeta) ning tihedalt. Side ei tohi haava pigistada, sest see kutsub esile valu. Samuti ei tohi side olla liig lõtv, muidu võib see käimisel maha kukkuda. Kui sidumine on lõpetatud, siis rebitakse sideme vaba osa kaheks ribaks ja seotakse haava vastaspoolsel küljel sõlme. Haavade ravimisel peavad kõik abinõud

olema suunatud sellele, et haaval oleksid soodsad paranemistingimused. Pärast haava sidumist tuleb loomale võimaldada rahu. Kõik mehaanilised ärritused, nagu sideme hõõrumine, põrutused ja musklite pingutused töötamisel, takistavad haava paranemist.

Kontusioon

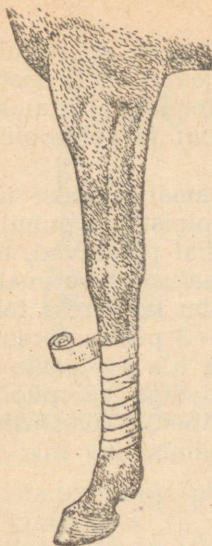
Kontusiooniks ehk kudede muljumiseks nimetatakse vigastusi, mis on saadud pigistustest või löökidest nüri esmega, kusjuures nahk jääb terveks.

Kontusiooni põhjuseks võivad olla mitmesugused mehaanilised tegurid (löögid kepiga, kiviga või kabjaga, kukumine, halvasti sobivad rangid või sedelgas jne.).

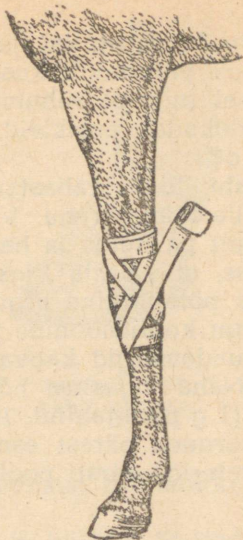
Mehaanilise vigastuse suuruselt ja iseloomust olenevalt on kontusioonide tundemärgid igal üksikul juhul erinevad. Muljumise puhul esinevad vastavas piirkonnas valutundlikkus, turse ja talitlushäired. Valutundlikkus kudede muljumisel oleneb kudede iseloomust. Naha muljumised on valutundlikumad kui lihaste ja nahaaluse sidekoe muljumised. Väiksemate muljumiste puhul erilisi välistunnuseid ei ole. Suuremate muljumiste puhul, kui on vigastatud suuremad veresooned, tekib kontusiooni kohal naha all kiiresti kogunenud verest erilise valutundeta ja käega komplemisel võbisev varieeruva suurusega muhk — hematoom. Teistel juhtudel kaasnevad kontusiooniga veresoonte vigastused, mille tagajärjel kudede toitmine on häiritud. Võivad tekkida ka põletikulised protsessid või kudede karmumine.

Esmaabi kontusioonide puhul on suunatud esijärjekorras sellele, et kõrvaldada muljumise põhjused, takistada suuremaid verevalumeid kudedes ning kaotada valutundlikkus. Selleks pannakse muljutud kohale kummikott jääga või lumega, määratakse see kokku äädikaga segatud saviga või kasutatakse külmi kompressid. Kui kontusioonid on jäsemeil, kasutada rõhuvaid mähiseid.

Vanemate muljumiste puhul (2—3 päeva) teha soojad kompressid.

Joonis 4. Side kamb-
lale

Joonis 5. Side randme
piirkonnale

Kui muljumisega kaasnevad suured verevalumid naha all mädaniku tekkimise võimalustega, pöörduda veterinaararsti või -velskri poole.

Pigistused

Pigistusteks nimetatakse naha ja sügaval asetsevate kudede kahjustusi, mis on esile kutsutud halvasti sobivate rakmete poolt. Kui rakmed ei ole parajad või on korratus olekus, rõhuvad nad looma kehale ebauhtlaselt: mõnes kohas nõrgalt, teisel jälle liig tugevasti. Pigistused võivad esineda ka siis, kui rakmete ja naha vahele on sattunud võõrkehi (keerduvad rihmad, pori, liiv jne.). Pigistuste põhjuseks on ka vale rakendus.

Pigistusi on mitu liiki: kerged ja pealiskaudsed, rasked ja sügavad. Esimesel juhul täheldatakse naha kahjustusi;

nahal on kriimustused ja verevalumid; põletikuline protsess koos valutundlikkusega. Sügavad pigistused tekivad pikaldasel tugeval rõhumisel, millega kahjustatakse nahalust sidekudet, muskleid, veresooni ja selgrootülide oga-jätke otsi.

Esmaabi: loom vabastada viivitamatult tööst ja võimaldada talle täielik rahu. Värske pigistuste puhul, kui esineb ainult paistetust ja haavad nahal puuduvad, teha külm kompress, et vältida liigseid nahaaluseid verevalumeid ja lõpetada põletikuline protsess. Külm kompress tehakse samuti nagu kontusioonide puhul. 2—3 päeva pärast, kui põletiku tundemärgid kaovad, minna üle soojadele kompressidele. Naha vigastusi hõõruda joodiga või püoktaniinilahusega (1 g püoktaniini, 100 g piiritust). Tüsistuste vältimiseks pööruda pärast esmaabi andmist iga liiki pigistuste puhul veterinaararsti poole.

Prei

Prei all mõistetakse naha põletikku hobuse sõrgatsi tagapinnal. Prei võib esineda nii ees- kui ka tagajäsemeil. Prei tekkimise peamisteks põhjusteks on hobuste halb pidamine ja jäsemete eest hoolitsemine, s. o. jäsemete halb puhastamine porist ja liigsest niiskusest. Haigestumist soodustavad virtsane ja sõnnikune tall, pikaajaline sõitmine hobustega poristel teedel jne. Prei võib olla ka nakkav. Prei puhul hobune sageli lonkab.

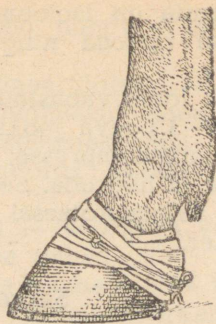
Esmaabi: pärast mustuse, nõre ja korba eemaldamist võib naha kergelt katta mõne desinfitseeriva salviga, nagu ihtüool-, kreoliin-, tsink- ja teised salvid. Naha leemetuse puhul puistata nahale kuivatavaid pulbreid (talgi, tammekoore ja maarjajää segu). Nakkava iseloomuga prei puhul pöörduda veterinaararsti või -velskri poole.

Mädanik

Mädanikud tekivad, kui kudede vigastuste tagajärjel organismi on sattunud mädatekitajad pisikud. Mädaniku õõs on piiritletud seintega, mis eraldavad haigestunud osa ter-

Joonis 6. Side sõrgatsi piirkonnale

Joonis 7. Side kabja piirdele

vest, takistades seega pisikute levimist mädanikku ümbritsevaisse kudedesse.

Mädanikud võivad olla soojad ja külmad. Soojad mädanikud kulgevad kõigi ägeda põletiku tundemärkidega: valutundlik soe paistetud, mis kompamisel võib esineda.

Külmad mädanikud arenevad aeglasemalt. Sagedamini esinevad külmad mädanikud mõningate nakkushaiguste puhul.

Esmaabi: kasutada hautisi ja teha kuumi kompresses. Mädaniku avab veterinaartöötaja. Mädanik avada nii, et mädal oleks vaba äravool. Mädanik võib ka ise lõhkeda, kuid sel juhul toimub paranemine palju aeglasemalt ja mäda võib üle minna kõrvalolevaisse kudedesse, tekitades seal uuri-seid. Selle tagajärjel tekib mürgitus, mis lõpeb looma surmaga.

Pärast avamist ravitakse mädanikku antiseptiliste vahenditega veterinaararsti või -velskri ettekirjutusel.

Flegmoon

Flegmooniks nimetatakse nahaaluse, lihastevahelise või mõne teise sidekoe mädist põletikku mädatekitajate ja roiskveresuse pisikute sattumisel nendesse kudedesse.

Flegmoonile on iseloomulik laialivalguv lame paistetud põletikulise tursega ning kohalik ja üldine kehasoojuse tõus.

Esmaabi: loom vabastada tööst ja võimaldada talle täielik rahu 1—3 päeva jooksul. Võtta tarvitusele hautised ja teha kuumutuskompressid. Flegmoonil puhul pole lubatud masseerida ja hõõruda. See võib põhjustada flegmoonilaienemise ja haigusprotsessi tüsistumise. Ravib veterinaararst või -ve.sker.

Sarvede haigused

Veistel esinevad sarvede haigused enamasti mehaaniliste vigastuste tagajärjel. Olenedes löögist, võivad vigastuda sarvkest, lihaskest või luuosa. Sarvkestal esinevad lõhed või tekivad osalised või täielikud sarvkoed murdumised.

Kõigil neil juhtudel on suurem või väiksem verejooks ja valutundlikkus, harvemini esineb põrutusi.

Esmaabi: verejooks tõkestada, mis on võimalik külmade vahendite tarvitamisel. Kui vigastatud sarv on määrdunud, pesta seda desinfitseeriva vedelikuga (2% -line kreoliinilahus). Seejärel puistata vigastatud kohale desinfitseerivat ja adstringeerivat (parkivat; kokkutõmbavat) pulbrit (jodiform, tanniin, maarjajää, boorhape jne.), mähkida vigastatud koht joodiga immutatud marliga ning siduda sidemega.

II. Seedeelundite haigusi

Söögitoru ummistus

Söögitoru ummistust esineb kõige sagedamini veistel, enamasti sügisel ja talvel kartulite ja juurvilja söötmisel.

Söögitoru ummistuste puhul loom seisab väljasirutatud peaga, vahel on suu lahti. Uhtlasi täheldatakse rahutust, suust tugevat süljevoolu ja kõha. Hingamine on raskendatud, söömine ja joomine takistatud. Sööt ja vesi tulevad

nina ja suu kaudu tagasi; oksehood, puhevus; mäletsemine lakkab.

Esmaabi: kutsuda välja veterinaartöötaja. Kuni veterinaararsti või -velskri kohalejõudmiseni anda, kui mäjäpidamises on olemas, linaseemnekeedist (seemneteta) ja püüda võõrkeha söögitorus lükata kõrisõlme suunas.

Ei või kasutada iganenud võtet — võõrkeha vägivaldset purustamist puuhalu ja kirvesilma vahel.

Kui puhevus hakkab ohustama looma elu — troakareerida. Veterinaararst või -velsker püüab võõrkeha eemaldada suu kaudu (suuavaja abil). Kui käega eemaldamine ei õnnestu, püüda võõrkeha lükata sondiga veise eesmakku. Söögitoru ummistuse vältimiseks anda juurvilja tükeldatult.

Puhevus

Sagedamini esineb puhevus ehk tūmpaania veistel. Haigust täheldatakse enamail juhtudel karjatamisperioodil noore ristikkeina, värske roheline viki või kapsalehtede söötmisel, eriti kaste või vihmaga. Puhevus võib esineda ka laudaperioodil, kui veistele anda külmunud või hallitusseentega saastunud sööta. Puhevuse põhjuseks võib olla ka, nagu juba märgitud, söögitoru ummistus.

Tundemärgid: peamiseks tundemärgiks on vatsa kiire suurenemine koos rohke sülje eritusega, hingeldamine, okseliigutused, vatsa suurenemine gaasidest. Kõhuseinte pinge tõuseb järsku, kõht suureneb mahult. Loom on rahutu, vaatab kõhule, lööb sellele tagumiste jalgadega, heidab ja tõuseb jälle järsult. Haigus kulgeb ruttu, surm võib järgneda mõne tunni jooksul, seepärast anda loomale kohe abi.

Esmaabi peab olema suunatud vatsa tegevuse taastamisele gaaside eemaldamise teel ja gaaside tekke pidurdamisele. Looma talutada, mitte ajada, kõhuseina masseerida õletuustiga. Enne masseerimist niisutada nahka tärpentini ja vee lahusega (1:10). Kergematel juhtudel ajada loom

mäkke. Gaaside eemaldamiseks võib kasutada tõrva või tärpentiniga niisutatud õletuusti, õletuust panna suhu ja kinnitada nõoriga sarvede külge. Gaaside eemaldamiseks valetakse veel vatsale külma vett. Soovitav on teha loomale sügav seebivee klistiir või anda sisse üks supilusikatäis kreoliini, lüsooli või tärpentini koos veega pudelist.

Kui mainitud abinõude kasutamine ei anna tulemusi, on looma elu ohustatud ja vats tuleb troakareerida. Seda tehakse vastava riistaga — troakaariga (raudtõruga). Vatsa troakareeritakse vasakult küljelt, vasaku tühimiku kohalt. Troakaari sisselöömiseks õige koht asetseb viimasest roidest kända kaugusel, samuti kända kaugusel landelülide külgharudest.

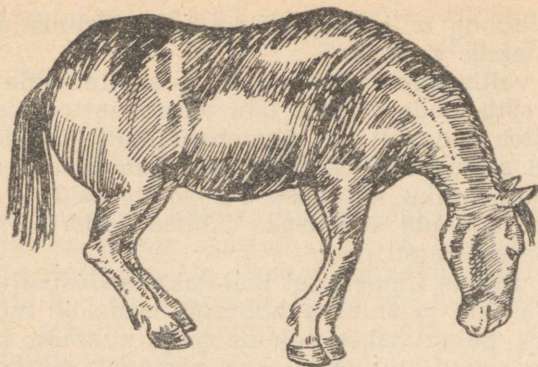
Troakareerimise koht pügada karvadest ja peitsida joodtinktuuriga. Pärast troakareerimist ei tohi gaase järsku välja lasta, vastasel korral võib tekkida aju aneemia (verevähesus). Troakaar jätta vatsa $1/2$ —1 tunniks, sest gaase võib veel tekkida. Et takistada vatsas käärimist, valada troakaari kaudu vatsa desinfitseerivat vedelikku: 1% list kreoliini või lüsooli. Pärast tervenemist hoida loom 2—3 päeva näljadieedil. Järgmisel 2—3 päeval anda hästiseeduvat toitu veega.

Haiquse vältimiseks on vajalik majapidamistes täita järgmisi nõudeid:

1. Loomi õigesti sööta ja joota.
2. Mitte järsku üle minna kuivalt söödalt rohelisele söödale.
3. Keelata loomade söötmist ristikkeina-karjamaadel pärast kätet ja vihma.
4. Mitte sööta hallitunud ja kopitunud sööta.

Tiirud

Tiirudeks nimetatakse kõhuvalusid hobuste seedetrakti haigestumisel. Kui tiirude puhul ei anta õigeaegselt abi, võib haigus lõppeda surmaga. Olenevalt vanusest ja haiguse paiknemisest, väljendab hobune seda mitmesuguse

Joonis 8. Hobuse keha asend tiirude puhul

selt: ei söö, tammub jalgadel, kaabib jalgadega, vaatab kõhule, laskub tagajalgadele, väriseb, viskub maha, tahab väherdada, istub koera moodi, asetub kusema või roojama, noogutab peaga, tõstab ülemist mokka. Rahutu olek hobusel võib olla pikaldane ja püsiv või korduvate vaheaegadega (vt. joonis 8).

Hobuste tiirudesse haigestumise vältimiseks on keelatud: sööta teravilja enne tööd või vahetult pärast tööd; anda korraga suurtes annustes sööta, eriti teravilja; joota pärast kaarte (teravilja) söötmist enne 2,5—3 tunni möödumist; sööta hobusele raskelt seeditavaid, paisuvaid ja rohkelt gaase tekitavaid söötasid (rukis, nisu, mais, hernerid, oad, jahu, noor kaer, noored kartulid); sööta suurel hulgal kergelt käärivaid söötasid (punast ristikut, lutserni, vikki, küpsetatud rukkileiba); sööta kopitunud, mädanenud, hallitunud, seisest rikkiläinud, külmunud, härdunud ja mul'a, liiva või kõntsaga saastunud söötasid; joota hobuseid jääkülma või reostunud veega; ühelt söödalt teisele järsku üle minna, eriti talliperioodilt karjatamisele ülemineku ajal ja vastupidi; hobust töötamisel liigsest väsitada, eriti kuumal ajal, või pikemaks ajaks liikumiseta jätta; tööltlunud kuumaksäetud hobust tuule kätte jätta ja higist hobust

joota või külma talli panna, ilma teda õletuustiga hõõr-
mata või tekiga katmata.

Tiirude vältimiseks tuleb võidelda soolteusside ja kiini-
tõukude vastu. Seda viiakse läbi veterinaartöötajate poolt.
Uhtlasi tuleb pidevalt ja tähelepanelikult jälgida hobuse
seedetrakti seisukorda. Seedehäirete, suu limaskesta, ham-
maste ebaloomuliku kulumise või soolteusside avastamise
puhul pöörduda abi saamiseks lähima zoo-veterinaarjaos-
konna veterinaararsti poole.

Hobusel tiirude ilmnemisel teatatakse sellest viivitamatult
veterinaararstile ja antakse hobusele esmaabi: mõõdetakse
kehasoojust, paigutatakse hobune sooja avarasse küllaldase
allapanuga ruumi, tühjendatakse pärasool roojamassidest.
Selleks viiakse lõigatud küüntega, puhtakpestud ja vase-
liini või mõne muu õliga õlitatud käsi pärasoolde. Seda
teevad ainult eriteadlased või vastava väljaõppega isikud
— kolhooside veterinaarsanitarid.

Pärasoolde tühjendamine roojamassidest toimugu ette-
vaatlikult, et sool ei vigastuks ega rebeneks. Siis tehakse
klistiiri seebiveega või keedetud kummeliõite veega (10
supilusikatäit ühe ämbri toasooja vee kohta). Esiialgu või-
maldatakse hobusele täielik rahu, siis jalutatakse teda veidi
aega sammu. Kui hobune ei rahune, korratakse klistiiri.
Pärast klistiiri, kui hobune asetub kusema, kuid kusta ei
saa, viiakse vaseliiniga või mõne õliga sissemääritud käsi
üle küünarnuki pärasoolde ja tehakse kindlaks kusepõie
täitumine. Põit silitatakse nõrgalt eestpoolt tahapoolle 5—10
minutit. Kui kusemist ei toimu, korratakse massaaži 15—30
minuti järel. Hobuse keha kõhuosa piserdatakse 1 osa tär-
pentini ja 20 osa seebivee lahusega ning hõõrutakse hästi
õletuustidega või harjaga mõlemalt poolt. Hõõrutakse rin-
gikujuliste käeliigutustega, ilma kehale tugevalt vajuta-
mata, haarates tuustiga iga kord uue nahapiirkonna. Pärast
hõõrumist kaetakse hobune tekiga. Hobust hoida kukku-
miste ja vigastuste eest, teda aeg-ajalt jalutades. Gaasi-
tiirude puhul lastakse hobusel maha heita, kuid takista-
takse teda üle selja viskamast. Vahetpidamata jalutamine
või ajamine on kahjulik. Tiirude puhul ei tohi hobuseid
söötä, isegi siis mitte, kui neil on isu. Pärast tiiruhoogude

möödumist antakse hobusele veidi vett, 6—12 tunni pärast head heina ja veel hiljem kaeru. Kaarte asemel võib anda nisukliisid rokaga.

Age mao- ja soolte katarr

Age mao- ja soolte katarr esineb enamail juhtudel riknenud, hallitusseentega saastunud sööda andmise, kuivalt söödalt rohelisele söödale järsu ülemineku, pikemaajalise, ühekülgse ja korratu söötmise, halva või liig külma veega jootmise ja samuti liig külma, liig sooja või külmunud sööda söötmise tagajärjel.

Age mao- ja soolte katarr võib tekkida hammaste ebaühtlasest kulumisest. Seepärast pöörata hammastele rohkem tähelepanu.

Ägeda mao- ja soolte katarriga kulgevad ka mitmed nakushaigused ja seedetrakti usstõved.

Ägeda mao- ja soolte katarril loomad muutuvad loiuks, isu on muutlik või kaob täiesti. Mäletsejail täheldatakse nõrka mäletsemist ja vatsa aeglustunud liikumist. Janu enamail juhtudel on suurenenud, eriti kõhulahtisuse korral. Hobused sage'i haigestuvad, väsivad ruttu ja higistavad tugevasti. Vahel täheldatakse süljevoolu ja kehatemperatuuri vähest tõusu. Roe on kuiv ja kõva, pealmine pind on kaetud läikiva limakorruga. Hiljem roe muutub vedelaks ja on vastiku lõhnaga.

Loom paraneb mõne päevaga. Raskeil juhtudel lõpeb haigus surmaga või muutub krooniliseks.

Esmaabi: kõrvaldada haigusttekitavad põhjused, tühjendada magu ja sooled lahtistajate abil. Lahtistajaina anda glaubrisoola: hobustele 200—300 g, veistele 500—800 g ühekordse annusena. Sigadele anda lahtistajana ühtlasi desinfitseerivat toimet avaldavat ka'omeli 0,2—1 g ühekordse annusena, olenedes sea vanusest.

Lahtistaja mõju tugevdamiseks teha klistiiri kas seebi-veega või veele 30—40 g söögisoodat lisandades.

Hobustele võib desinfitseerivaist aineist anda saloli, 10 g ühekordse annusena, veistele kreoliini või lüsooli (1 supi-

lusikatäis). Kõhulahtisuse korral anda tammekoore-keedist (suurtele loomadele 20—30 g, väiksemaile 3—5 g). Seedimise korrastamiseks anda joogiga karisbadi soola (40—80 g).

Loom hoida 1—2 päeva näljadiesil, hiljem anda väikeses annustes hästiseeduvat sööta.

Haigele loomale võimaldada täielik rahu, vabastada ta tööst ning paigutada sooja ohtra kuiva allapanuga ruumi. On soovitatav ka loom soojalt kinni katta. Ravitakse veterinaararsti näpunäiteil.

III. Udarahaigusid

Udaraturse

Udaraturse esineb kõige sagedamini lehmadel ja on ühenduses poegimisega. Suure toodanguga lehmadel ja esmakordselt poegivail lehmadel on udaraturse sagedaseks nähtuseks.

Tunnused: udar on paistes ja valutundlik, lehm tõstab üht või teist jalga. Paistetud ulatub vahel kuni nabani. Harilikult esinevad udaraturse nähud nädalapäevad enne poegimist. Liigse turse ärahoidmiseks on soovitatav lehmale anda vähem vett sisaldavaid söötasid (eriti kartuleid) ja võimaldada lehmäl väljas liikuda.

Esmaabi: lüpsmine enne poegimist aitab kaasa udaraturse kadumisele.

Udarapõletik

Udarapõletik esineb enamasti lehmadel, avaldades mõju piimatoodangule. Udarapõletikku tekitavad peamiselt pisi-kud, mis satuvad udarasse udara vigastumisel (kriimustamisel, hõõrumisel naha või nisa kaudu). Soodustavaiks tegureiks udarapõletiku tekkimisel on mustalt lüpsmine ja lehmade halb hooldamine. Harilikult haigestub üks udaraveerand. Udarapõletikud sarnanevad oma olemusest põletikuga teistes kudedes, avaldades samasuguseid tunde-

märke: paistetus, punetus, valutundlikkus, kõrgem temperatuur, talitlushäire, s. t. piima tekkimise vähenemine või hoopis ärajäämine.

Udarapõletikke on mitu liiki. Iga liik nõuab erilist suhtumist ja ravi.

Esmaabi: selgitada ja kõrvaldada haiguse esilekutsumise põhjused, kuna udarapõletikud võivad haigelt lehmalt tervetele üle minna. Haigestunud lehma lüpsta iga 2—3 tunni tagant, kusjuures tervetest nisadest lüpsta enne ja eri anu-masse. Neil juhtudel, kui lehm ei lase lüpsta, eemaldada piim haigestunud udaraveerandist hästi läbikeedetud nisa-kateetriga. Enne udarakateetri nisa kaudu udarasse viimist puhastada ja desinfitseerida nisa puhta viinaga niisutatud marliga. Udarat ravida ainult veterinaararsti näpunäidete kohaselt.

Haigestunud veerand, kui pole veel mädest protsessi, hõõruda massaaži otstarbel ettevaatlikult sisse joodi või kampri-, ihtüooli- või joodisalviga.

Udara ja nisade käsnad

Udara ja nisade käsnad esinevad lehmadel võrdlemisi sageli. Nad häirivad lehma siis, kui neid on palju. Vahel nad kaovad iseendast. Käsnad võib eemaldada äraväänamise, ümbersidumise või lõikuse teel, mida teha lehma kinnioleku perioodil.

IV. Poegimisega seosesolevad haigused

Päramiste peetus

Päramiste peetus esineb kõige sagedamini lehmadel. Märal peavad päramised emakast eralduma 2, lehmalt kuni 6 tunni jooksul pärast loote väljumist. Päramiste peetuse põhjuseks on emaka mitteküllaldane kokkutõmbumine ja nõrgad järelvõitused. Need võivad tekkida looma nälgimise, rasvumise või emaka musklite lõdvaksvenimise tagajärjel kaksikute või suure loote sünnitamisel. Pidev lau-

daspidamine ja mineraaloolade ning vitamiinidevaene sööt soodustavad rasket sünnitust ja päramiste peetust.

Esmaabi: päramiste operatiivset eemaldamist ei tohi jätta hiljemaks kui 24 tundi pärast loote väljumist veistel ja 6 tundi märadel. Seda võib teha ainult veterinaararst või -velsker, erandjuhtudel kogenud kolhoosi veterinaarsanitar.

Päramised eemaldatakse emakast järgmiselt: lehma või mära välised suguosad pesta sooja vee ja sooja desinfitseeriva vedelikuga. Käed hästi pesta, sõrmeküüned lõigata. Uks käsi määrada vaseliiniga, viia emakasse ja päramised ettevaatlikult emakaseintest eraldada.

Emaka väljalangemine (emaka küübestus)

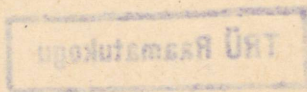
Emaka väljalangemine esineb harilikult esimese kuue tunni jooksul pärast poegimist. Seda soodustavaiks tegureiks on korrapäratu söötmine laudaperioodil, liikumise puudus, tagakeha madal asend, rasked sünnitused. Emaka väljalangemise puhul loom seisab kõverdunud seljaga. Suguelundeist ripub välja suur pirnikujuline mass, mis on algul roosa, hiljem tumepunane.

Esmaabi: emaka väljalangemise puhul kutsuda viivitamatult välja veterinaararst. Kuni arsti kohalejõudmiseni eemaldada emakast järelsünnitus, pesta väljalangenud emakas üheprotsendilise sooja kreoliini- või lüsoolilahusega või 3%-lise külma maarjajäälahuga ning kaitsta vigastuste ja määrdumise eest. Selleks mähkida väljalangenud emakas puhtasse, kuuma triikrauaga triigitud linasse või käterätikusse (vt. S. Spungeni brošüür „Põllumajandusloomade sünnitusabi ja sünnitusjärgsed haigused“, sarjast „Põllumajanduslikke nõuandeid kolhoosidele“).

Poegimishalvatus

Haigus esineb kohe pärast poegimist ja sagedamini hästi toidetud ning suure piimaanniga lehmadel.

Haigus kulgeb raskelt ja on ohtlik. Kui ravi hilineb, võib loom surra.

Haiguse algul täheldatakse kergeid ärritusnähte. Loomad muutuvad rahutuks, tammuvad jalalt jalale. Sellele järgneb tagajalgade nõrkus. Loom kõigub ja'gadel, ei suuda varsti enam tõusta ja seista ning jääb lamama.

Lande piirkonnas kaob tundlikkus, nahk ei reageeri nõelatorgetele. Pea asetseb küljel. Kui pead tõsta, langeb see endisesse asendisse tagasi. Silmad on poolkinni, sarvkesta refleks puudub, sarvkest on kuiv, tuhmunud, keel langeb suust välja. Pulss on nõrk, hingamine aeglane ning pealiskaudne, temperatuur alati alla 38° C. Sarved, kõrvad ja jalad on külmad. Vatsa ja soolte tegevus lakkab, samuti roojamine ja kusemine. Kui loom lamab paremal küljel, tekib puhitus, mis kaob, kui ta asetada vasakule küljele. Eriti halb on, kui haigus kulgeb krampidega. Poegimise ajal haigestunud loomadel tuleb ravida esiteks halvatust ja alles siis sünnitus lõpule viia. Raviga on võimalik haigestunud loomi päästa ja nad tervenevad niisama kergesti kui haigestusidki. Ravimite andmisel hoiduda seda tegemast pudelist suu kaudu, sest neelamishälvatuse tõttu võib ravim sattuda kopsudesse ja põhjustada kopsupõletikku, mis harilikult lõpeb surmaga. Looma pööramine paremalt küljelt vasakule küljele, mis puhituse korral on tarvilik, toimugu ainult turjast ja puusanukkidest, mitte aga peast, sest sel puhul võib loom äkki surra.

Uheks radikaalseks vahendiks on õhu pumpamine udarasse, kusjuures õhuga täidetakse kõik udaraveerandid: enne alumised, siis ülemised.

Enne õhu pumpamist tuleb udar tühjaks lüpsta. Kui udar on õhku täis pumbatud, köidetakse nidad marliga kinni, et õhk välja ei pääseks. Marlside eemaldatakse 30—60 minuti pärast. Kui kõik udaraveerandid on õhku täis pumbatud, masseeritakse udarat mõni minut. Looma nahka masseeritakse õletuustiga ja loom kaetakse sooja teki-ga.

Udarasse õhu pumpamine on lubatud veterinaar-esmaabi-andjal. Nisakateetri tarvitamisel peab hoidma äärmist puhust. Nisakateeter, mis on kinnitatud vastava aparaadi või jalgrattapumba külge, peab olema enne tarvitamist keedetud ja desinfitseeritud.

Tervenened looma ei tohi enne 24 tunni möödumist lüpsata. Sööta ja vett võib anda 12 tunni järel.

Ärahoidvad abinõud: korrapärane söötmine ja hooldamine; loomadel võimaldada vabas õhus viibida. Hea toitumise juures kahe nädala jooksul enne poegimist kontsentraate mitte anda. Poegimine toimugu erilises poegimisruumis, mis peab olema soe ja tõmbetuulet. Ka ei tohi poeginud loomal udarat tühjaks lüpsata.

Poegimisabi

Poegimisabist põllumajandusloomadele võib leida andmeid S. Spungeni brošüürist „Põllumajandusloomade sünnitusabi ja sünnitusjärgsed haigused“, sarjast „Põllumajanduslikke nõuandeid kolhoosidele“.

V. Närvisüsteemihaigused

Päikese- ja kuumuspisted

Päikese- ja kuumuspisted tekivad loomadel soojal suvel otsese päikesepaiste all töötamisel, tuulevaiksetes õuedes ja loomade transportimisel lahtistes veokites. Selle haiguse esimesed tundemärgid on üldine kiire väsimine, higistamine, vaaruv käik, hingeldamine, nõrk pulss ja kehatemperatuuri järsk tõus (kuni 42°). Kergemal juhtudel loomad paranevad. Kui loom kukub maha ja ta'le ei anta kiiresti abi, loom hukkub.

Esmaabi: haige loom viivitamatult kaitsta päikesekiirte eest. Loom paigutada jahedasse ruumi või puu varju. Pea ümber panna külmad mähised või pea'le jääkott. Teha külma klistiiri ja anda südametegevust ergutavaid vahendeid (kampri- või kofeiinisüsted, viin).

Päikese- või kuumuspisteist hoidumiseks loomi kuuma ilmaga sageli joota, mitte kohe pärast söötmist rakendada. Eriti pa'avail keskpäevatundidel paigutada loomad varjulisse kohta.

Halvatused

Halvatuse all mõistetakse niisugust seisukorda, mille juures keha muskulatuur on täielikult kaotanud kokkutõmbevõime. Põhjuseks on närvide traumalised vigastused, nagu põrutused, pigistused, rebimised jne. Halvatused on sageli mürgituste ja nakkushaiguste tagajärjed.

Et halvatusega kaasneb teatava kindla organi või muskli-grupi tegevusvõimetus, mida on võimalik kindlaks teha ainult veterinaararstil, siis halvatuse väiksemagi kahtluse korral viivitamata teatada veterinaararstile.

Esmaabi: massaaž, ärritavate ravimitega sissehõõrumised, soojad mähised.

VI. Kabjahaigused

Kabjajooksva

Kabjajooksva all mõistame kabja eesosa kabjanaha põletikku. Kroonilistel juhtudel kaasneb haigusega kabjaluu allavajumine ühes kabja sarvtohlu vormi muutusega. Sagedamini haigestuvad paariskabjad.

Põhjused: loomale harjumata valgurikka sööda (hernerid, odrad, rukis) rohke söötmine, külmetus, põrutused, pikad sõidud kivisillutisel ja külmunud maal ning ülepingutused.

Haiguse tunnusteks on lonkamine, kabja eesosa tundlikkus, raskeil juhtudel kehatemperatuur tõuseb kuni 40°.

Esialgade kapjade haigestumisel hobune asetab nad ette, toetudes päkale, tagajalad toob kõhu alla, et keharaskust neile üle viia. Tagajalgade kapjade haigestumisel hobune viib nii esi- kui ka tagajalad kõhu alla.

Esmaabi: hobune tööst vabastada. Ravimine toimub veterinaararsti õpetuse kohaselt. Kapjadele panna külmad kompressid (saepuruga kott, mida pidevalt niisutada külma veega). Esimesel haiguspäeval hobusele vett mitte anda, teisel päeval anda $\frac{1}{4}$ pange, kolmandal $\frac{1}{2}$ ja neljandal päeval pang vett. Seejärel minna üle normaalsele jootmisele. Anda 200—300 g glaubrisoola. Kroonilistel juhtudel,

kui on tekkinud kabja deformatsioon, on haigus ravimatu. Kasutada siinjuures rautamist veterinaararsti näpunäidete kohaselt.

Kabjapigistus

Kabjapigistuse all mõistame kabjanaha traumalist vigastust tallal või päkal.

Põhjused: kabja vale värkimine ja rautamisvead. Kabjatalla värkimisel nähtub tema päkaosas punane, vahel kollane laik; see on verevalum, mis on tekkinud kabjanaha veresoonte katkemisest. Raskeil juhtudel hobune lonkab. Kabja päkaosa on soe ning pigistamisel või koputamisel hobune avaldab valutundlikkust.

Esmaabi: kõrvaldada kabjapigistuse esilekutsumise põhjused (enamail juhtudel lasta hobune kogenud sepal ümber rautada). Kui kabjas on alanud põletikuline protsess, siis tarvitada külma (jääd, lund, külma savi jne.). Kui külma tarvitamine tagajärgi ei anna, pöörduda veterinaararsti poole.

Naelatorge kapja

Naelatorked kapja tekivad torgetest teravate esemetega: naeltega, traadiga, klaasiga jne. Olenevalt terava eseme kabjasse tungimise sügavusest võib vigastuda kabjanahk, kiilupadi, kabja luupainutaja kõõlus ja selle ning süstikluu vahel paiknev limaspaun, süstikluu ja isegi kabjaliiges. Naelatorke puhul kapja hobune hakkab järsku lonkama.

Esmaabi: eemaldada torke esilekutsunud ese. Torkekoht kabjanoaga puhastada ja torke avausse valada joodtinktuuri. Mädaste põletike puhul pöörduda veterinaararsti poole.

Naelamine

Naelamiseks nimetame kabjanaha vigastamist kabjanaelaga rautaja poolt.

Seega on naelamise põhjuseks rautaja asjatundmatus ja halvad kabjanaelad.

Naelamise vältimisel omab esmajärgulist tähtsust nõudeile vastava kabjaraua valmistamine ja allasobitamine. Naelavagu ja naelaaugud ei tohi allalöödaval raul olla seespool valget viiru.

Kui hobune kabjanaela sisselöömisel sellele reageerib, tuleb nael kohe välja tõmmata. Kui väljatõmmatud nael on verine, siis on meil tegemist naelatorkega. Naela auku valada joodtinktuuri ning auk sulgeda tõrvatakutopisega. Kui kabjanaha vigastust pole tekkinud, siis võib rautamist jätkata, ainult naelad suunata rohkem väljapoole. Igast naelamisest teatada veterinaartöötajale.

Piirdesõtke

Piirdesõtke all mõistame piirde vigastust kas looma enese paarisjäsemega astumisel piirdele või vigastust, mis on tekitatud terava haagiga. Piirdesõtkete puhul haavasse sattunud karvad ja nahal ning raudhaagil leiduv mustus võivad esile kutsuda mädase põletiku või kärbuse.

Piirdesõtke puhul loom lonkab. Lonkamise tugevus oleb vigastuse suurusest ja asukohast.

Esmaabi: piirdesõtke kohal karvad ära pügada, nahk puhastada piiritusega, haavad peitsida joodtinktuuriga ning haavale panna side. Kui on tekkinud mädanik, pööruda veterinaararsti poole ja ravida selle korralduste kohaselt.

SISUKORD:

I.	Välishaigused	3
	Haavahaigused ja verejooksu tõkestamine	3
	Kontusioon	6
	Pigistused	7
	Prei	8
	Mädanik	8
	Flegmoon	9
	Sarvede haigused	10
II.	Seedeelundite haigusi	10
	Söögitoru ummistus	10
	Puhevus	11
	Tiirud	12
	Äge mao- ja soolte katarr	15
III.	Udarahaigusi	16
	Udaraturse	16
	Udarapõletik	16
	Udara ja nisade käsnad	17
IV.	Sünnitusega seosesolevad haigused	17
	Päramiste peetus	17
	Emaka väljalangemine (emaka küübestus)	18
	Poegimishalvatus	18
	Sünnitusabi	20
V.	Närvisüsteemahaigused	20
	Päikese- ja kuumuspisted	20
	Halvatused	21
VI.	Kabjahaigused	21
	Kabjajooksva	21
	Kabjapigistus	22
	Naelatorge kapja	22
	Naelamine	22
	Piirdesõtk	23

Vastutav toimetaja V. Savjalov

Tehniline toimetaja E. Plaks

Kaanejoonise valmistanud R. Tungla

C. Спунген. Первая помощь заболевшим сельскохозяйственным животным.

На эстонском языке.

Ladumisele antud 26. X 1949. Trükkimisele antud 25. XI 1949. Paber 56×79 sm
 1/16. Trükiarv 4500. Trükitähti trükipoognas 33696, Trükipoognaid 1,5. Arvu-
 tuspoognaid 1,06. MB- 08577. Tellimise nr. 2550. Trükikoda „Ühiselu“, Tal-
 linn, Pikk 42.

tu

SARJAS „PÖLLUMAJANDUSLIKKE NÕUANDEID
KOLHOOSIDELE“ ON ILMUNUD BROŠÜÜRID:

- HANSMAN, G. — Kuidas kasutada kolhoosniku aiaaard
HEINSAAR, H. — Kolhoosi keskuse kaunistamine
JANOV, L. — Loomade siseparasitaar-haigused
KAUR, R. — Noorkarja laagriiviline kasvatamine
KOTKAS, H. — Suurte põldheinasaakide agrotehnika
KRUUS, A. — Veiste suvine karjatamine
KRUUS, A. — Likvideerige lehmade ahtrus
KRUUS, A. — Sugupulli pidamine ja hooldamine kolhoosis
MÖLDER, A. — Noorhobuste kasvatamine kolhoosis
NURMSALU, V. — Kolhoosi kanala
NURMSALU, V. — Tihude kasvatamine
NUUT, O. — Kolhoosi hobusetall
PEEBSEN, E. — Karusloomade kasvatamine kolhoosis
— Piistaoja katsejaama kogemusi veisekasvatases
PUNG, A. — Loomakasvatuse arendamisest ja toodangu tõst-
misest Uue Elu kolhoosis
PÄEV, A. — Levinumaid mesilastaude ja -kahjureid ning
nende tõrje
REMMEL, E. — Marutaud
ROHTLA, A. — Pörsaste kasvatamine kolhoosis
SAVJALOV, V. — Profülaktika, tauditõrje ja desinfektsioon
SAVJALOV, V. — Hoidke loomi nahahaigustest
SPUNGEN, S. — Vältige noorloomade haigestumist ja suuremust
veterinaar-profülaktiliste abinõudega
SPUNGEN, S. — Põllumajandusloomade sünnitusabi ja sünnitus-
järgsed haigused
SPUNGEN, S. — Sigade punataud
SPUNGEN, S. — Kanade haigusi
SPUNGEN, S. — Veiste brutselloos
SPUNGEN, S. — Veiste tiisikus (tuberkuloos)
SÄRE, R. — Veisesõrgade tervishoid
SÄRE, R. — Hobuserautamine
SÄRGAVA, E. — Kuidas saada lehmadelt suurt piimatoodangut
SÄRGAVA, E. — Küülikute kasvatamine kolhoosis
TEITELBAUM, V. — Töö ja normipäevade arvestamine kolhoosides
VAHENÖMM, K. — Katseid ja vaatlusi kolhoosi kõõgiviljaaias
VIIRAND, M. — Alused suurte teraviljasaakide saamiseks kol-
hoosides
VINT, E. — Kuidas saavutame suured söödajuurviljasaagid
kolhoosis
VOITK, E. — Hea silo on asendamatu karjasööd
VOITK, E. — Silotaimede kasvatamine kolhoosis

50 kop.

A-14909
31

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00495341 2